

Gender a klimatická změna

Anotace

Klimatická krize a proměna genderových rolí ve společnosti patří mezi často diskutovaná témata dnešní doby. Jak spolu ale souvisejí? Proč mají muži vyšší ekologickou stopu než ženy? Čím to je, že ženy ve vedoucích pozicích dosahují lepších environmentálních výsledků? Proč klimatická změna dopadá více na ženy?

Cíle

- Účastníci a účastnice vyjmenují alespoň dvě souvislosti mezi genderem a změnou klimatu.
- Účastníci a účastnice dokážou pojmenovat charakterové kvality, které pomáhají řešení klimatické krize.

Doporučený věk

15+

Doba trvání

2 × 45 minut

Pomůcky

několikrát vytištěné texty z [přílohy 1](#), vytištěné a rozstříhané kvality pro každou skupinu z [přílohy 2](#), psací pomůcky, projektor a reproduktory, obrázky Donalda Trumpa a Zuzany Čaputové, [videa](#) Donalda Trumpa a Zuzany Čaputové

1. hodina

Kviz a krátká úvodní diskuze ve dvojicích (10 minut)

1. Kdo má v průměru nižší ekologickou stopu – muži, nebo ženy?

- a) muži
- b) ženy
- c) mezi udržitelným chováním mužů a žen není významný statistický rozdíl

2. Kolik žen stojí v čele vlády některého ze současných 194 států světa?

- a) 8
- b) 20
- c) 34

3. Kolik procent lidí vysídlených v důsledku klimatické změny tvoří ženy?

- a) 30 %
- b) 50 %
- c) 80 %

Správné odpovědi: 1b, 2b, 3c

Poté, co prozradíme správné odpovědi, rozdělíme skupinu do dvojic. Každá dvojice si vybere jednu z otázek a bude o ní diskutovat.

Otázky k diskusi:

- Proč si myslíte, že ženy mají menší ekologickou stopu než muži?
- Proč stojí v čele světových vlád jen 20 žen?
- Proč jsou mezi lidmi vysídlenými v důsledku klimatické změny z 80 % ženy?

Práce s textem (15 minut)

Texty, s nimiž budete pracovat, objasňují souvislosti mezi genderem a klimatickou změnou. Na začátku je důležité vyjasnit si některé pojmy:

- Jaký je rozdíl mezi pohlavím a genderem? Pokud nikdo neví, vysvětlíme rozdíl:
 - **Pohlaví** – rozlišuje lidi výhradně na základě biologického pojetí
 - **Gender** – označuje jakési očekávání od toho, co znamená být mužem a ženou, jejich sociální role. Gender je časově a kulturně podmíněný, mění se napříč historií a kulturami (kdysi byli muži asociováni s růžovou barvou, nyní už ne; kamarádi muži se v Indii drží za ruce, v Evropě ne apod.)
- Posadte se do kruhu a položte doprostřed vytištěné texty, které zkoumají souvislosti mezi genderem a klimatickou krizí. Každý text by měl být vytištěn několikrát, aby jej mohlo číst několik lidí současně. Upozorněte studenty a studentky, že nebudou mít dostatek času přečíst si všechny texty. Zároveň jim vysvětlete, o čem jednotlivé texty jsou a kterých dříve položených otázek se týkají. Podle toho si budou moci vybrat takový text, který jim pomůže zodpovědět některé jejich otázky z diskuzí.
- Řekněte jim, aby si během čtení textů vybrali jednu pasáž, která je buď něčím zaujala, nebo s ní nesouhlasí, popřípadě v nich vyvolává nějaký konkrétní pocit apod. Vybranou pasáž (odstavec nebo několik vět) poté označí přímo v textu a vedle ní napíšou svůj vlastní komentář k citátu a důvod, proč si jej vybrali.

Poslední slovo patří mně (15 minut)

- Vedte společně s celou skupinou diskuzi nad textem pomocí metody „poslední slovo patří mně“. Sedněte si všichni do kruhu a vyzvěte prvního dobrovolníka či dobrovolnici, aby přečetli svůj vybraný citát. Po přečtení citátu se k němu nejprve vyjadřují ostatní a snaží se odhadnout, proč si dotyčná osoba vybrala právě tento citát. Ve chvíli, kdy už ostatní mají pocit, že se k citátu dostatečně vyjádřili, uzavřete diskuzi a dejte slovo tomu, kdo danou pasáž vybral. Ten přečte ostatním svůj komentář k citátu. V tuto chvíli už nikdo (ani vy v roli učitele) nesmí nic dodávat nebo komentovat, neboť poslední slovo patří tomu, kdo citát přečetl. Vyzvěte postupně další účastníky a účastnice k přečtení jejich vybrané pasáže a opět nad citátem diskutujte s ostatními jako v prvním případě. Poslední slovo dostane vždy ten, kdo citát vybral.

Následuje reflexe (pokud se pokračuje další navazující hodinou, reflexe se nechává až na úplný závěr programu).

2. hodina

Práce s videy (10 minut)

Nyní se podíváme na [videa](#) Donalda Trumpa a Zuzany Čaputové, tedy bývalého demokraticky zvoleného prezidenta USA a prezidentky Slovenska.

Zeptejte se:

- Co už víte o Donaldu Trumpovi?
- Co víte o Zuzaně Čaputové?

Při sledování videí se zkuste zaměřit na kvality řečníků nebo hodnoty, které svým proslovem předávají. Zapište si konkrétní výroky, které to demonstrují.

Práce ve skupinách (10 minut)

Rozdělte zúčastněné na čtyřčlenné skupinky. Jejich úkolem bude vybrat [z těchto kvalit](#) takové, kterými dle jejich názoru (na základě videa nebo znalosti) disponuje Čaputová a kterými Trump. Kromě předdefinovaných kvalit mohou také přidat další.

Společné sdílení + diskuze (20 minut)

Na tabuli nebo flipchart můžete nalepit fotografie Donalda Trumpa a Zuzany Čaputové a pod ně přiřadit kvality (napsat nebo připevnit např. magnetem).

Ptejte se:

- Pro které kvality je lidé podle vašeho názoru volili?
 - Jaký má podle vás Trump/Čaputová vztah k přírodě, k menšinám či k nejchudším lidem, kteří budou v kontextu klimatické krize nejohroženější?
- Myslíte, že jejich kvality jsou podmíněné jejich genderem? Proč ano/ne? K čemu jsou podle vás vychovávány ženy a k čemu muži?
 - Poznámka: Zde lze využít například poznatky z textu [Povaha argumentů o klimatické změně](#), který říká, že muži více argumentují ziskem a technologiemi než solidaritou či morálkou.
- Myslíte si, že genderová očekávání jsou u vaší generace stejná, jako byla před dvaceti lety, nebo se to posunulo? Jak je to u holek? A jak u kluků? Co se od vás očekává?
- Které kvality jsou podle vás dnes nejdůležitější pro spravedlivé řešení klimatické krize?
- Znáte nějaké politické představitele či představitelky, kteří demonstrují tyto potřebné kvality?

Reflexe (5 minut)

Na závěr zadáme volné psaní na otázku:

- Jaké teď vidím souvislosti mezi klimatickou změnou a genderem?

Je důležité, aby všichni ještě předtím, než přečtete zadání, věděli, že své volné psaní nebudou muset zveřejňovat. Také jim předem řekněte, jak dlouho budou psát. Doporučujeme 3 až 5 minut.

Pravidla volného psaní:

- Piš po celou stanovenou dobu vše, co tě k tématu napadá.
- Piš souvislý text, ne jen jednotlivá hesla nebo body.
- Nevrať se k napsanému, neopravuj, nevylepšuj, co jsi napsal/a.
- Pokračuj v psaní, i když tě nic nenapadá, zapisuj i pomocné věty („Teď mne nic nenapadá...“), ale snaž se vrátit k tématu.
- Nenech se ve svých nápadech brzdit pravopisem.

Více se o metodě volného psaní dozvíte [zde](#).

Doporučené zdroje

HAWLEY, Jenny, ed. *Why women will save the planet*. Zed Books Ltd, 2015.

SHIVA, Vandana, MIES, Maria. *Ecofeminism*. Zed Books Ltd., 2014.

Příloha 1

Tradičně vnímané mužství jako výzva pro ochranu životního prostředí

Ve srovnání s muži mají ženy menší ekologickou stopu a statisticky se také mnohem více trápí stavem životního prostředí. Ženy se rovněž častěji rozhodují ve volbách právě podle svých postojů k životnímu prostředí. „Konzervativní bílí muži“ jsou demograficky nejčastějšími popírači klimatických změn, a pokud v klimatickou změnu věří, často odmítají změnit své chování a spoléhají se na to, že současné problémy vyřeší technologické inovace. Co stojí za touto genderovou propastí v environmentálních otázkách?

V americké studii, které se zúčastnilo 960 respondentů, vědci zkoumali, jaký typ chování vnímají dotazovaní jako typicky ženské, nebo naopak typicky mužské. Z analýzy dat vyšlo, že starost o planetu a s ní spojené ekologické chování, jako je například omezení odpadu a spotřeby, je ve společnosti spojováno více s ženskou než s mužskou rolí. Například mužů vegetariánů je mnohem méně než žen a jsou často vnímáni jako nedostatečně mužní. Konzumace masa nebo vlastnění auta tvoří značnou část maskulinní identity, ale také významnou část globální uhlíkové stopy. Z jiného výzkumu vyplývá, že muži se cítili více femininně poté, co udělali něco dobrého pro životní prostředí.

Porušování tradičních genderových rolí s sebou nese negativní důsledky pro muže i ženy. Zatímco hnutí za ženskou emancipaci rozšířilo paletu přijatelného chování, mužská role je stále v zajetí tradičního a úzkého vnímání. Výzkum potvrdil, že muži se sociálně distancují od takového chování, které neodpovídá genderovým normám (např. nošení plátěné tašky). Důvodem je strach, aby ostatní nepochybovali o jejich sexualitě a aby nebyli ve společnosti označeni například za gaye nebo za příliš femininní.

Na druhou stranu výsledky studie také ukázaly, že osobě druhého pohlaví, která se nechová podle tradičních očekávání genderových rolí, se vyhýbají ve většině případů pouze muži. Znamená to, že muži častěji odmítají ženy, které se nechovají tak, jak se od nich dle tradičních genderových rolí očekává. V opačném případě to neplatí. Muži tak mohou třídít odpad, méně jezdit autem, používat bavlněnou tašku na nákup nebo žít život bez odpadu, aniž by to mělo vliv na jejich atraktivitu pro druhé pohlaví. Samozřejmě pokud pro ně není důležitější, jak je vnímají ostatní muži.

Zdroje

SWIM, Janet K., GILLIS, Ashley J., HAMATY, Kaitlynn J. Gender bending and gender conformity: The social consequences of engaging in feminine and masculine pro-environmental behaviors. *Sex Roles*. 2020, 82(5), pp. 363-385.

BROUGH, Aaron R., WILKIE, James E. B., MA, Jingjing, ISAAC, Mathew S., GAL, David. Is eco-friendly unmanly? The green-feminine stereotype and its effect on sustainable consumption. *Journal of Consumer Research*. 2016, 43(4), pp. 567-582.

MCCRIGHT, Aaron M., DUNLAP, Riley E. Cool dudes: The denial of climate change among conservative white males in the United States. *Global environmental change*. 2011, 21(4), pp. 1163-1172.

Výzkumy dokazují, že ženy ve vedoucích pozicích jsou „zelenější“

Data z prvních měsíců pandemie ukázala, že ženy dokážou být v krizi lepšími vůdkyněmi. Přesto v čele současných 194 států stojí pouze 20 žen. Příkladem jsou země jako Nový Zéland, Německo, Dánsko, Finsko, Tchaj-wan nebo Bangladéš. Během pandemie covidu-19 ženy ve vedoucích pozicích zavedly lockdown mnohem dříve než muži a díky včasnému přijetí efektivních opatření dokázaly v prvních měsících pandemie zabránit v průměru polovině úmrtí, která nastala ve srovnatelně zasažených zemích vedených muži.

Podle výzkumu jsou ženy ochotnější jít do ekonomických rizik, pakliže jsou v sázce lidské životy. Muži, kteří nutnost transformace národní ekonomiky k větší udržitelnosti rovnou neodmítají, nejčastěji stejně i nadále prosazují pouze taková řešení, která neohroží dosavadní status quo ani ekonomiku orientovanou na produkci a růst.

Podobný trend vidíme i v klimatických politikách. Podle jiného výzkumu ze 130 zemí vychází, že čím více je žen v parlamentu, tím větší je pravděpodobnost, že daná země přijme environmentální závazky. Například finská premiérka Sanna Marinová na summitu klimatických ambicí spolupořádaném OSN oznámila cíl Finska stát se do roku 2035 prvním klimaticky neutrálním sociálním státem. Novozélandská premiérka Jacinda Ardernová v prosinci 2019 ve své zemi vyhlásila stav klimatické nouze. Na Islandu poté, co do úřadu ministerské předsedkyně nastoupila Katrín Jakobsdóttirová, vzrostly finance na životní prostředí o 47 % a výdaje určené na řešení klimatické krize byly navýšeny více než osminásobně. Téma klimatické změny aktivně komunikuje i slovenská prezidentka Zuzana Čaputová.

Řada výzkumů dokazuje podobné trendy také v byznysu. Ženy ve vedoucích rolích investují více do environmentální udržitelnosti. Čím více žen je ve správních radách, tím menší je statistická pravděpodobnost, že bude daná firma žalovaná za porušení environmentálních standardů. A čím genderově rovnější jsou týmy vedoucích zaměstnanců, tím větší jsou investice do obnovitelných zdrojů energie, nízkouhlíkových produktů a šetření energie.

V lídrovství můžeme rozlišovat dva typy vedení – maskulinní a femininní. Zatímco to maskulinní spojujeme s orientací na vlastní potřeby, s asertivitou, se stanovováním cílů a soutěživostí, femininní lídrovství se vyznačuje empatií k ostatním, nasloucháním, budováním vztahů a spoluprací. Bylo by však chybné považovat femininní typ vedení za automatickou výsadu osob ženského pohlaví. Existují lídryně, jakou byla například Margaret Thatcherová, které praktikují maskulinní typ vedení, a tím jen reprodukují patriarchální vzorce. Zajisté by také bylo chybné podlehnout dojmu, že všechny globální problémy vyřeší dosazení žen do vlivných funkcí. Překonání patriarchátu neznámá nahrazení dominance mužů dominancí žen, které by jenom dále posilovalo patriarchální vzorec dominance. Je důležité, aby se do stylu vedení současných institucí dostaly prvky femininního vedení, a to hlavně v sektorech, které jsou pro řešení klimatické změny klíčové – například v sektoru energetiky, dopravy či průmyslu, kde jsou dnes zastoupeni primárně muži.

Zdroje

NORGAARD, Kari, YORK, Richard. Gender equality and state environmentalism. *Gender & Society*. 2005, 19(4), pp. 506-522.

GARIKIPATI, Supriya, KAMBHAMPATI, Uma. Leading the Fight against the Pandemic: Does Gender really matter? *Feminist Economics*. 2021, 27(1-2), pp. 401-418.

LIU, Chelsea. Are women greener? Corporate gender diversity and environmental violations. *Journal of Corporate Finance*. 2018, 52, pp. 118-142.

JIANG, Xinfeng, AKBAR, Ahsan. Does increased representation of female executives improve corporate environmental investment? Evidence from China. *Sustainability*. 2018, 10(12), p. 4750.

PIXOVÁ, Michaela. Svět v krizi potřebuje empatické a pečující vedení. Od žen i od mužů. *A2larm*. 8. 3. 2021 [cit. 10. 8. 2021]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2021/03/svet-v-krizi-potrebuje-zensky-styl-vedeni-i-od-muzu>.

HENLEY, Jon. Female-led countries handled coronavirus better, study suggests. *The Guardian*. 18. 8. 2020 [cit. 10. 8. 2021]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2020/aug/18/female-led-countries-handled-coronavirus-better-study-jacinda-ardern-angela-merkel>.

Ekofeminismus

Ekofeminismus je akademický a aktivistický proud, který propojuje problematiku vykořisťování žen a vykořisťování přírody. Jeho počátky sahají k protestům žen po celém světě, především v zemích globálního Jihu, které se snažily zamezit ničení životního prostředí, hrozbám atomové energie nebo genetického inženýrství a začaly si uvědomovat propojení mezi násilím na ženách a na přírodě. To je vedlo k uvědomění, že osvobození žen nemůže nastat bez zapojení se do boje za ochranu přírody, protože životy žen jsou na ní často přímo závislé.

Ekofeminismus vidí hlavní příčinu těchto útlaků v patriarchálním kapitalistickém uspořádání světa, ve kterém vládou muži a maskulinní hodnoty, jako jsou rozum, síla, rychlost, dominance či soutěživost. Zatímco femininní hodnoty jako emoce, péče, rovnost a spolupráce jsou upozadované. Například současný ekonomický systém neocenuje reprodukční aktivitu přírody a ženskou práci. Protože tyto činnosti stojí mimo finanční zisk, často se stávají zdrojem k vykořisťování.

Představitelé a představitelky ekofeminismu tyto formy útlaku a násilí začali brzy propojovat s dalšími formami útlaku: například s útlakem kolonizovaných národů či lidí jiné než bílé barvy pleti. Kritizují dualistický pohled na svět, který vytváří nadřazené a podřazené kategorie, jako jsou muž/žena, kultura/příroda, civilizovaní/necivilizovaní a podobně, jež slouží k legitimizaci útlaku.

Ekofeminismus tedy propojuje environmentální a sociální problémy a říká, že pokud chceme vyřešit environmentální nespravedlnost, potřebujeme současně řešit také sociální nespravedlnost. Ekofeministky chtějí skoncovat se všemi formami dominance a navrhují, aby byl samotný život a péče o něj v centru fungování společnosti.

Zdroj

MIES, Maria, SHIVA, Vandana. *Ecofeminism*. Halifax: Fernwood, 1993.

Klimatická změna prohlubuje už existující genderové nerovnosti

Klimatická změna a katastrofy, které způsobuje, nedopadají na všechny lidi stejně. Podle výzkumů jsou ženy mnohem náchylnější na dopady klimatické změny než muži. Klimatická změna tedy prohlubuje již existující genderové nerovnosti. Proč tomu tak je?

Je statisticky pravděpodobnější, že ženy trpí chudobou více než muži, mají horší přístup k základním lidským právům, jako je možnost svobodně se pohybovat a vlastnit půdu, a čelí systematickému násilí, které se v době nestability stupňuje. Vzhledem k tomu, že role žen je často primární pečovatelka a poskytovatelka jídla, vody či zdrojů energie, činí je sucha i povodně zranitelnějšími.

Když sucha a extrémní teploty způsobí vysychání lokálních zdrojů vody, ženy mají více práce. Musejí cestovat na delší vzdálenosti, aby obstaraly vodu na vaření, zemědělství či úklid. Kvůli tomu mají méně času věnovat se jiným zdrojům příjmů, což jim brání v získání ekonomické nezávislosti.

Údaje OSN ukazují, že 80 % lidí vysídlených v důsledku změny klimatu jsou ženy. Vysídlení v sobě nese často skryté genderové souvislosti. Když jsou dívky a ženy vysídleny, často nemohou pokračovat ve vzdělávání a využívat ekonomických příležitostí. U dívek z řad uprchlíků je poloviční pravděpodobnost, že budou navštěvovat školu, než u uprchlých chlapců. Vysídlení ohrožuje také zdraví žen mnoha různými způsoby. Když jsou těhotné ženy vysídleny, je méně pravděpodobné, že jim bude poskytnuta odpovídající prenatální a postnatální péče, což může negativně ovlivnit jejich zdraví i zdraví jejich dětí.

Dopady změny klimatu, jako jsou sucha, povodně nebo nedostatek orné půdy, prohlubují stávající konflikty a vznikají kvůli nim i nové ozbrojené konflikty, které zvyšují výskyt genderového násilí. V severovýchodní Nigérii se teroristická skupina Boko Haram zaměřila na obyvatelstvo, které odešlo ze své země kvůli suchu, zejména na ženy.

OSN zdůraznila potřebu genderově citlivých reakcí na dopady změny klimatu, přesto je však průměrné zastoupení žen v národních a globálních orgánech pro vyjednávání o klimatu pod 30 %.

„Je opravdu důležité zdůraznit, že ženy nejsou pouze bezmocnými oběťmi, pokud jde o změnu klimatu,“ uvedla Mayesha Alam, odbornice na klima, práva žen a konflikty na Yaleově univerzitě, pro Global Citizen. „Ženy po celém světě vedou hnutí za klimatickou spravedlnost, prosazují čisté zdroje energie a vytvářejí alternativní modely komunity zaměřené na udržitelnost a spolupráci. Jejich účast a vedení mohou mít v jejich zemích a komunitách transformační účinky.“

Zdroje

MCCARTHY, Joe. *Understanding Why Climate Change Impacts Women More Than Men* [online]. Global Citizen, 5. 3. 2020 [cit. 29. 11. 2021]. Dostupné z: <https://www.globalcitizen.org/en/content/how-climate-change-affects-women/?template=next>.

HALTON, Mary. Climate change, impacts women more than men. *BBC NEWS* [online]. 8. 3. 2018 [cit. 29. 11. 2021]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/science-environment-43294221#:~:text=Women%20are%20more%20likely%20than,when%20flooding%20and%20drought%20occur>.

Genderová povaha argumentů o klimatické změně

Způsob, jakým jsou environmentální problémy rámované, má obrovský dopad na to, jak jsou posuzované a řešené. Zatímco v bohatých západních zemích je klimatická změna rámovaná jako technologický problém, který může být vyřešen technologickými řešeními, v zemích globálního Jihu je rámovaná jako problém environmentální spravedlnosti a etiky.

Z výzkumu, který se zaměřil na genderovou povahu argumentů využívaných v debatách o klimatické změně, vzešlo, že argumenty vědecké a byznysové povahy jsou lidmi považovány za maskulinní, zatímco argumenty o spravedlnosti a etice jsou považovány za femininní. Výzkum také potvrdil hypotézu, že muži používají převážně argumenty maskulinní povahy, tedy vědecko-technologické. U mužů, kteří nesplnili genderové stereotypy a využívali argumenty o spravedlnosti a etice, byla větší pravděpodobnost, že budou jinými muži považováni za homosexuály nebo femininní a jejich argumenty budou posuzovány jako slabé.

Výzkum tedy ukazuje, že genderová povaha argumentů založených na etice vytváří bariéru k tomu, aby byly používány muži. Protože muži se častěji nacházejí ve vlivných pozicích a mají velký vliv na to, jak je debata kolem klimatické změny rámovaná, hrozí, že vědecké, technologické a byznysové argumenty převáží na úkor argumentů, které poukazují na klimatickou nespravedlnost. Typickým příkladem může být debata o udržení globálního oteplení o 2 °C, která nezohledňuje nerovný dopad důsledků, jež toto oteplení bude mít na různé státy či skupiny obyvatel.

Zdroj

SWIM, Janet K., VESCIO, Theresa K., DAHL, Julia L., ZAWADZKI, Stephanie, J. Gendered discourse about climate change policies. *Global Environmental Change*. 2018, 48, pp. 216-225.

Příloha 2

Krátkodobé myšlení	Dlouhodobé myšlení
Soutěživost	Spolupráce
Vizionářství	Pragmaticčnost
Solidarita	Sobeckost
Integrita	Manipulativnost
Otevřenost	Tvrdohlavost